

leta 1990; v vmesnih obdobjih so namreč bila slovenska parlamentarna predstavništva sestavljena strankarsko monolitno«, medtem ko so se »vse pristojnosti pravega državnega parlamenta (...) lahko razvile šele v samostojni Republiki Sloveniji. V procesu oblikovanja slovenskega parlamentarizma ima zato tudi delovanje ljubljanske in mariborske oblastne skupščine 1927–1929 pomembno mesto.« (str. 13) Ali, kot še upravičeno opozarja avtor: »Delovanje oblastnih samouprav oziroma oblastnih skupščin in odborov, preko katerih se je v prizadevanjih za razširitev pristojnosti in čim bolj samostojno reševanje perečih problemov, odvijal tudi spopad med centralizmom in avtonomizmom, ima večjo vlogo v političnem, gospodarskem, socialnem in kulturnem življenju na Slovenskem konec dvajsetih let, kot je doslej ugotavljalo naše zgodovinarje.« (Prav tam)

Prof. Stiplovec je z monografijo *Slovenski parlamentarizem 1927–1929* uspešno presejal zgoraj omenjeno vsebinsko pomanjkljivost v dosedanjem zgodovinskem vrednotenju slovenskih narodno-emancipacijskih naporov v prvi jugoslovanski državi. Njegov *Parlamentarizem* nam zagotavlja, da bo odslej njihovo razčlenjevanje še tehtnejše in celovitejše. Potrjuje pa tudi še kako potrebno zavezanost temeljnemu raziskovalnemu delu, ki najdosledneje osmišlja nadaljnjo vrednostno spoznavno rast zgodovinske vede.

Jurij Perovšek

Ivan Čizmić, Ivan Miletić, George J. Prpić, **From the Adriatic to Lake Erie : a History of Croatians in Greater Cleveland.** Eastlake : American Croatian Lodge »Cardinal Stepinac«; Zagreb : Institute of Social Sciences Ivo Pilar, 2000. 557 strani.

Knjiga o zgodovini Hrvatov v velikem Clevelandu je začela nastajati že sredi sedemdesetih let 20. st., oziroma od izida knjige Karla Bonutija in Georga J. Prpića, *Selected Ethnic Communities of Cleveland: A Socio-Economic Study* (Cleveland: Cleveland State University, 1974, 240 strani), katere del je posvečen tudi razvoju slovenske in hrvaške skupnosti v Clevelandu. Čeprav je Prpić konec sedemdesetih let nadaljeval z raziskavami o Hrvatih v Clevelandu, pa rezultati teh raziskav niso bili objavljeni.

Leta 1988 je skupina šestih raziskovalcev pričela na pobudo bremenske univerze z raziskovanjem zgodovine nasprotij in sodelovanj med izseljenskimi skupnostmi pripadnikov vzhodnoevropskih narodov v Clevelandu v obdobju 1880–1930 (*Conflict and Cooperation: Comparative Research on the East European Experience in the Area of the City of Cleveland, Ohio 1880–1930*). Raziskovalci so v okviru projekta najprej tri mesece zbirali gradivo v Clevelandu, nato pa za vsako od skupnosti pripravili od 100 do 250 strani tekstov. Rezultat raziskav so bili rokopisi o življenju pripadnikov hrvaške (Ivan Čizmić), madžarske (Juliana Puskas), poljske (Adam Walaszek), slovenske (Matjaž Klemenčič), slovaške (Michael Kopanic) in češke (Winston Chrislock) izseljenske skupnosti v Clevelandu.

Sredi devetdesetih let so bili objavljeni rezultati raziskav o clevelandskih Slovencih. Pri tem je potrebno še omeniti, da je Klemenčič svojo knjigo dopolnil z obravnavo celotne zgodovine Slovencev v Clevelandu, Adam Walaszek pa je ostal pri prvotnih časovnih omejitvah.

Medtem, ko je knjiga Matjaža Klemenčiča, obravnavala 120-letno zgodovino slovenske skupnosti v Clevelandu v enem delu, pa je knjiga o zgodovini hrvaške skupnosti v Clevelandu razdeljena v dva dela. Prvi del obravnava na 179 straneh obdobje 1880–1945, drugi del pa na 321 straneh obdobje od leta 1945 do sredine devetdesetih let. Pričujoče delo je pomembno tudi za poznavanje zgodovine Slovencev v Clevelandu, saj v veliki meri obravnava zgodovino slovensko-hrvaških odnosov v tem severnoameriškem vele mestu.

V prvem poglavju so avtorji (Čizmić, Miletić in Prpić) najprej orisali prve priselitve Hrvatov na območje današnjih Združenih držav, ki so se začele že ob koncu 16. st. in so bile povezane s trgovino sužnjev. Pri tem je zanimivo zlasti dejstvo, da so kot prevozniki v trgovini s sužnji sodelovali tudi dubrovniški ladjarji, čeprav je bila na nekaterih območjih Hrvaške (npr. Korčula ter Dubrovnik) trgovanje s sužnji prepovedano že v 13. st. torej 600 let prej kot v Veliki Britaniji (1833) ali v ZDA v času državljanske vojne.

Na območju Clevelanda naj bi se prvi Hrvati naselili v šestdesetih letih 19. st. V prvem obdobju priseljevanja (do leta 1914) so se – po navedbah avtorjev – naselili v glavnem na St. Clair Avenue in sicer med East 25th Street in East 70th Street. Glede na rezultate mojih raziskav pa lahko rečemo, da je hrvaška

naselbina obsegala območja med East 25th Street in East 40th Street, medtem ko je bilo območje med East 40th Street in East 70th Street na St. Clair Avenue v glavnem naseljeno s slovenskimi priseljenci. Število Hrvatov v Clevelandu je glede na podatke ljudskih štetij relativno težko ugotoviti, predvsem zaradi napak v klasifikaciji ameriških pooblaščenecv za imigracijo. Le-ti so na eni strani Slovence in Hrvate obravnavali kot eno kategorijo, na drugi pa so kot posebno kategorijo upoštevali Dalmatince, Bosance in Hercegovce. V dvajsetih letih 20. st. so potem šteli vse priseljence iz območij Kraljevine SHS kot »Jugoslovane«. Tako avtorji knjige ocenjujejo, da naj bi glede na podatke ameriških ljudskih štetij iz leta 1920 in 1930 živelo v času med obema svetovnima vojnoma na območju Clevelanda okrog 3.500 Hrvatov, ali nekaj več kot petina vseh »Jugoslovanov«.

V nadaljevanju prvega poglavja avtorji knjige izražajo dvom o številu hrvaških priseljencev glede na podatke uradnih ameriških statistik in skušajo na podlagi podatkov župnijskih statistik dokazati večje število Hrvatov. Tako naj bi se po podatkih hrvaške katoliške župnije sv. Pavla rodila med letoma 1903 in 1925 5.102 otroka, med letoma 1931 in 1940 pa naj bi bilo krščenih še 435 otrok. V hrvaški grški katoliški župniji sv. Nikolaja pa naj bi bilo med letoma 1913 in 1940 rojenih preko 1000 otrok. Po podatkih župnijskih kronik naj bi med letoma 1903 in 1940 umrlo 2.115 članov hrvaške katoliške župnije, in 359 članov grške katoliške župnije sv. Nikolaja (med letoma 1914 in 1940).

V drugem poglavju avtorji obravnavajo razvoj hrvaških bratskih podpornih organizacij in društev. Naštevajo dober ducat društev, ki so delovala na območju Clevelanda, in orišejo postopke njihove ustanovitve ter razvoj njihovega članstva. Pri tem tudi navajajo, da so bili člani teh društev tudi slovenski Američani. To je razvidno tudi iz opisov konvencij nekaterih organizacij, ki so potekale v Clevelandu. Tako je na primer tretja konvencija Hrvatske narodne zajednice (National Croatian Society) leta 1896 potekala v slovenski Travnikarjevi dvorani. Podobno je v Slovenskem narodnem domu leta 1926 potekala tudi prva konvencija Hrvatske bratske zajednice (Croatian Fraternal Union), ki je septembra 1924 nastala z združitvijo nekaterih hrvaških bratskih podpornih organizacij. Na koncu drugega poglavja je podan še pregled delovanja Hrvatske katoliške zajednice (Croatian Catholic Union) v Clevelandu in njenih društev.

Glede na bližino slovenske in hrvaške naselbine na St. Clair Avenue in mešane poselitve obeh izseljenskih skupnosti je razumljivo, da so Hrvati pred ustanovitvijo hrvaške župnije obiskovali slovensko cerkev sv. Vida (ustanovljena že leta 1894). Tudi po ustanovitvi hrvaške katoliške župnije so maše do zgraditve hrvaške cerkve sv. Pavla (leta 1904) potekale v slovenski cerkvi sv. Vida. Istočasno je okrog 500 hrvaških grških katolikov organiziralo svojo župnijo sv. Nikolaja in kupilo na East 41th Street manjšo poslopje, v kateri so organizirali svojo cerkev. Župnika obeh hrvaških župnij (Milan Sultić v župniji sv. Pavla in Mile Golubić v župniji Sv. Nikolaja) sta prišla iz domovine.

V nadaljevanju avtorji obravnavajo probleme, ki so se pojavili ob dejstvu, da so se morale župnije vzdrževati same in je bilo njihovo delovanje odvisno le od prispevkov vernikov. V tem kontekstu so obravnavani tudi »boji« za farane med župniki slovenske cerkve sv. Vida in hrvaške cerkve sv. Pavla (obe na St. Clair Avenue), ki jih je v svoji knjigi o Slovencih v Clevelandu opisal tudi Matjaž Klemenčič. Šlo je predvsem za farane, ki so se v Cleveland priselili iz obmejnih območij ob slovensko-hrvaški meji, in so obiskovali cerkev, ki je bila bližje njihovemu bivališču, ne glede na to ali so bili hrvaškega ali slovenskega porekla.

Na koncu poglavja so avtorji orisali še obiske visokih cerkvenih dostojanstvenikov obeh hrvaških župnij v Clevelandu. Tako sta leta 1926 (v času evharističnega kongresa v Chicagu, Illinois) hrvaško skupnost v Clevelandu obiskala rimskokatoliški škof dr. Ivan Sarič iz Sarajeva in škof grškokatoliške cerkve iz Križevcev, Dionizije Njaradi. Podobno je takrat obiskal pripadnike slovenske skupnosti ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič.

V četrtem poglavju so avtorji predstavili kulturno življenje hrvaške skupnosti v Clevelandu ter hrvaške gospodarske organizacije. Gre za širok spekter dejavnosti, katerih temeljita obdelava bi – podobno kot za slovensko izseljenski skupnost v Clevelandu – terjala izid še dveh knjig (eno za izčrpen opis kulturnega življenja in drugo za nazoren prikaz gospodarskih dejavnosti).

V poglavju z naslovom »American Labor Movement« je predstavljen razvoj delavskega gibanja, ki se je v Clevelandu razvijalo v okviru socialistične delavske stranke (Socialist Labor Party) in socialistične stranke (Socialist Party). Omenjeni vseameriški organizaciji sta ustanovili tudi južnoslovenske federacije in izdajali svoja glasila – Radničko borbo (Socialistična delavska federacija) in za Hrvate Radničko stražo (Jugoslovenska socialistična zveza).

Posebno poglavje je namenjeno političnim aktivnostim clevelandskih Hrvatov. Le-ti so že pred prvo svetovno vojno (leta 1902) nasprotovali poskusom postavitve spomenika madžarskemu politiku Lajos Kossuthu na glavnem trgu v Clevelandu. Leta 1911 so nasprotovali tudi obisku madžarskega grofa Apponyja v Združenih državah. V nadaljevanju tega poglavja je podan opis delovanja ameriških južnih Slovanov ter številnih gibanj clevelandskih Slovencev, Hrvatov in Srbov za ustanovitev skupne jugoslovanske države. Pri tem pa avtorji niso prezrli tudi tako imenovanega »izjavaškega« gibanja, ki je nasprotovalo ustanovitvi jugoslovanske države. Gibanje, ki se je v ZDA pojavilo leta 1918, so vodili nekateri hrvaški in slovenski duhovniki. V nadaljevanju so avtorji prikazali še aktivnosti hrvaških izseljencev v clevelandski mestni politiki. Pri tem omenjajo zlasti Williama Boyda (oziroma Miloša Boića), ki je bil ustanovitelj hrvaškega političnega kluba in bil izvoljen za člana predstavniškega doma zvezne države Ohio (1933–1936) in za člana senata zvezne države Ohio (1936 – 1946). Avtorji omenjajo tudi Daniela Stakicha, ki je bil med drugim tudi prevajalec na mirovni konferenci v Parizu, in Emila J. Crowna (Gvozdanovića), člana clevelandskega mestnega sveta v tridesetih letih 20. st.

V sedmem poglavju avtorji obravnavajo delovanje ameriških Hrvatov v »težkih letih 1941–1945« (med drugo svetovno vojno). Tako so na eni strani predstavili delovanje domobrancev, ki so sicer podpirali idejo neodvisne hrvaške države, hkrati pa so bili proti Pavelićevi ustaški Hrvaški, na drugi strani pa zaplete na katere so naleteli pripadniki hrvaške izseljenske skupnosti v vsakdanjem življenju, potem ko je Pavelićeva Nezavisna država Hrvatska napovedala vojno ZDA. Zaradi tega je Hrvatska bratska zajednica že 16. julija 1941 poslala ameriškemu predsedniku Rooseveltu posebno pismo, v katerem so mu izrazili lojalnost in podporo ameriški politiki in politiki njenih zaveznic. Hkrati pa je večina ameriških Hrvatov pričela podpirati partizansko gibanje. V tem kontekstu avtorji obravnavajo tudi kongres hrvaških Američanov v Chicagu (februarja 1943), ustanovitev Združenega odbora južnoslovanskih Američanov in drugih organizacij, ki so se ukvarjale s politično in materialno pomočjo domovini med drugo svetovno vojno. Med aktivnimi člani teh organizacij avtorji omenjajo tudi Louisa Cukelo, ki pa ga napačno označujejo za Hrvata. Avtorje je pri tem očitno zavedel članek C. Michaela McAdamsa v *Zajedničarju* (glasilu Hrvatske bratske zajednice), objavljen januarja 1997 pod naslovom »Major Louis Cukela, Croat Hero of the World War I: The Only Living Man to Receive Two Medals of Honor«. Da gre za napako, nam priča napis v *Immigration History Museum* v spomeniku Kip Svobode v New Yorku, ki Cukelo nedvoumno označuje za Slovenca iz Avstrije. Napis je nastal, ko je Cukela prejel priseljsko medaljo za hrabrost v prvi svetovni vojni (o čemer sem pisal že v svoji knjigi *Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji*).

V drugem delu knjige je na straneh od 185 do 529 (oziroma od 8. do 16. poglavja) opisana zgodovina hrvaške skupnosti v Clevelandu od druge svetovne vojne do današnjih dni. Osmo poglavje avtorji začenjajo z ugotovitvijo, da je število v Jugoslaviji rojenih prebivalcev v okraju Cuyahoga, ki obsega območje Clevelanda, upadlo iz okrog 20.200 leta 1930 na okrog 12.800 leta 1950. Vzroke za upad števila v Jugoslaviji rojenega prebivalstva avtorji iščejo v njihovih selitvah iz Clevelanda v naselja vzhodno Clevelanda.

V približno enakih razmerjih je upadalo tudi število Hrvatov; po drugi svetovni vojni pa se je naselilo v ZDA nekaj deset tisoč Hrvatov. Tako naj bi se samo med letoma 1948 in 1953 priselilo v ZDA okrog 5.000 tako imenovanih razseljenih oseb hrvaškega porekla, 8.000 Hrvatov pa se je v ZDA priselilo tudi na podlagi Zakona o preseljevanju (*Immigration Act*) iz leta 1953. Okrog 20.000 Hrvatov naj bi se v ZDA naselilo v obdobju 1953–1968, po letu 1965 pa naj bi se v ZDA vsako leto priselilo nadaljnjih 3.600 Hrvatov. Številni priseljenci hrvaškega porekla so se naselili tudi v Clevelandu. Po podatkih prof. Donalda Levyja naj bi se samo med letoma 1967 in 1971 naselilo v Clevelandu okrog 8.000 Hrvatov, ki so svojo domovino zapustili zaradi političnih razmer po letu 1967. V nadaljevanju sledi pregled ameriške zakonodaje po drugi svetovni vojni, ki je omogočila naselitev vzhodnoevropskih političnih emigrantov v ZDA. Pri tem se avtorji ukvarjajo tudi z vprašanjem lobiranja starejših priseljskih skupnosti in katoliške Cerkve v ZDA za spreminjanje priseljske zakonodaje (s temi vprašanji se je ukvarjal tudi avtor teh vrstic v članku »Prihod slovenskih beguncev v ZDA po drugi svetovni vojni. Celovški zvon, leto 13, št. 47. Celovec, 1995.– str. 71–85«).

V devetem poglavju je obravnavana zgodovina hrvaških cerkva (katoliške cerkve sv. Pavla in grško-katoliške cerkve sv. Nikolaja) po drugi svetovni vojni, v desetem pa delovanje Hrvatske bratske zajednice (*Croatian Fraternal Union*) in Hrvatske katoliške zajednice (*Croatian Catholic Union*), oziroma njihovih društev v Clevelandu. Pri tem so avtorji knjige navajajo tudi nekatere probleme, ki jih je imela Hrvatska bratska zajednica z ameriškimi oblastmi zaradi sodelovanja z jugoslovanskim režimom. Zato so ameriške oblasti novim priseljencem odsvetovala včlanitev v to bratsko podporno organizacijo.

V poglavju o kulturni dejavnosti clevelandskih Hrvatov je ob pevskih zborih in tamburaških orkestrih prikazana še dejavnost Ameriško-hrvaškega doma Alojzije Stepinac (Croatian National Home Alojzije Stepinac), Hrvaškega ženskega društva kardinal Stepinac (The Croatian National Women's Club »Cardinal Stepinac«), hrvaškega muzeja in knjižnice (Croatian Heritage Museum and Library) ter šole hrvaškega jezika (The Croatian American Heritage Foundation School of Croatian Language »Cardinal Stepinac«). Posebno pozornost pa so avtorji posvetili Ameriško-hrvaškemu akademskemu klubu (American Croatian Academic Club), ki je bil ustanovljen leta 1958. Glavni cilj kluba je bilo promoviranje hrvaške zgodovine in kulture ter seznanjanje Američanov in drugih prebivalcev angleško govorečih dežel s hrvaškimi problemi v preteklosti in sedanjosti. V tem okviru so člani kluba organizirali številne seminarje o hrvaški kulturi na raznih ameriških univerzah.

Dvanajsto poglavje obravnava prispevek clevelandskih Hrvatov na gospodarskem in političnem področju. Zlasti pri predstavitvi podjetnikov hrvaškega porekla se je avtorjem zapisalo tudi nekaj slovenskih imen (npr. lastnika potovalne agencije Mihelin, Franka Mihelina, ki je slovenskega porekla. Dejstvo pa je, da je njegova hčerka poročena s hrvaškim priseljencem in da so prostori agencije v srcu hrvaške naselbine na St. Clair Avenue). Udejstvovanje hrvaških izseljencev v političnem življenju Clevelanda je opisano v posebnem podpoglavju *Croatians and Political Life* (Hrvati in politično življenje). Tako so avtorji predstavili delo Emila J. Crowna (Gvozdanovića), o katerem piše tudi avtor teh vrstic v svoji knjigi o Slovencih v Clevelandu. Vsekakor najpomembnejši clevelandski Hrvat pa je Dennis J. Kuchinich, ki je bil ob koncu sedemdesetih let 20. st. izvoljen za clevelandskega župana, od leta 1994 do 1996 je bil v senatu zvezne države Ohio, nato pa je bil leta 1996, 1998 in 2000 izvoljen za člana predstavniškega doma ameriškega Kongresa. Avtorji knjige omenjajo tudi Johna A. Milakovicha, ki je ob koncu sedemdesetih let 20. st. zasedel tradicionalno slovenski sedež v clevelandskem mestnem svetu s področja St. Clair Avenue (23. volilni okraj). Avtorji pa opozarjajo poleg že omenjenega Dennisa J. Kuchinicha še na dva kongresnika hrvaškega porekla (Johna Kasicha in Georga Radanovicha). Na koncu 12. poglavja je dodan tudi seznam okrog 340 podjetnikov hrvaškega porekla, ki je nastal na osnovi reklam, objavljenih v najrazličnejših hrvaških publikacijah, ki so izšle ob raznih obletnicah hrvaških organizacij.

V trinajstem poglavju so avtorji pripravili pregled športnih aktivnosti ameriških Hrvatov. Na prvem mestu omenjajo nogometni klub »Croatia«, ki ga je nekaj športnih navdušencev ustanovilo leta 1953. Ker so bili člani kluba tudi pripadniki drugih narodnostnih skupnosti (zlasti Belorusi), so si nekateri prizadevali ustanoviti klub, katerega člani bi bili izključno Hrvati. Tako so leta 1957 ustanovili Ameriško-hrvaški nacionalni nogometni klub »Croatia« (American Croatian National Soccer Club »Croatia«), ki je že v prvem letu svojega delovanja postal najboljšo amatersko moštvo v zvezni državi Ohio (v finalu je premagal nemški klub »Liederkrantz« iz Mansfielda). Pri tem je potrebno še omeniti, da so se tudi športni klubi udeleževali na političnem področju. Tako so na primer člani nogometnega kluba »Croatia« sodelovali v vseh protestih zoper jugoslovanski politični režim, ki so jih organizirali clevelandski Hrvati. Tudi leta 1964 organizirana Ameriško-hrvaška nogometna zveza ZDA in Kanade (American Croatian Soccer Federation of USA and Canada), ki je združevala nogometne klube hrvaških izseljencev v ZDA in Kanadi, je med svojimi cilji omenjala podporo javnim in zasebnim organizacijam, ki so bile proti komunizmu v domovini. Eden od pogojev za članstvo v takšnem hrvaškem klubu je bil, da člani niso smeli na noben način simpatizirati s komunističnim režimom v Jugoslaviji. V nadaljevanju poglavja avtorji omenjajo tekmovanja, ki jih je organizirala Ameriško-hrvaška nogometna zveza ZDA in Kanade. Prvo tekmovanje je potekalo 5. in 6. septembra 1964 v Clevelandu, na katerem so sodelovali klubi iz Clevelanda ter Milwaukeeja iz ZDA in iz Londona ter Windsorja v Kanadi. Le nekaj let po prveni tekmovanju so člani kluba »Croatia« zgradili v kraju Thompson (okrog 50 km od Clevelanda) svoj nogometni stadion. Avtorji knjige omenjajo tudi 28. hrvaško nogometno prvenstvo (leta 1991 je potekalo v kraju Eastlake), ki si ga je ogledal tudi tedanji predsednik Republike Hrvaške, dr. Franjo Tuđman.

V šestdesetih letih 20. st. so ob »Croatiji« v Clevelandu delovali še trije hrvaški nogometni klubi (»Zagreb«, »Hrvat« in »Drina«), številne mlade ameriške Hrvate pa so združevali tudi klubi, ki so gojili druge športne panoge. Tako sta Hrvatska katolička zajednica in Hrvatska bratska zajednica gojili v mladinskih odsekih bowling, golf, baseball in softball (žensko različica basebala). Nekateri igralci, ki so svojo športno pot pričeli v teh majhnih klubih hrvaških izseljencev, so kasneje uspeli tudi v profesionalnih ameriških ligah (zlasti v tipičnih ameriških športih). Tako je Elvis Grbac, uspešen igralec ameriškega

nogometa, leta 1997 za 20 milijonov dolarjev podpisal petletno pogodbo s profesionalno ekipo Kanas City Chiefs. Podobno je John (Ivan) Jurkovic leta 1999 podpisal triletno pogodbo za 3,45 milijona dolarjev za clevelandski klub ameriškega nogometa Cleveland Browns.

Naslednji poglavji (štirinajsto in petnajsto) predstavljata politično delovanje ameriških Hrvatov v zvezi s staro domovino po drugi svetovni vojni. Medtem ko je v štirinajstem poglavju podan pregled do leta 1989, pa je petnajsto poglavje posvečeno delovanju clevelandskih Hrvatov za osamosvojitve Hrvaške po letu 1989.

Mnogi ameriški Hrvati so vsa leta po drugi svetovni vojni podpirali idejo o svobodni, neodvisni ter demokratični Hrvaški in Cleveland je bil vselej eden od centrov teh političnih aktivnosti. Do reakcij zoper komunistične in levičarske organizacije v domovini je med delom ameriških Hrvatov prišlo že leta 1945. O tem so že 9. decembra 1945 razpravljali na hrvaškem kongresu v Chicagu, 17. marca 1946 pa so predstavniki nekaterih hrvaških organizacij na sestanku v Clevelandu ustanovili politično organizacijo Ujedinjeni Hrvati Amerike (United American Croatians), ki je nasprotovala ponovni ustanovitvi Jugoslavije po drugi svetovni vojni. Večina sodelujočih na clevelandskem sestanku je podprla Hrvatsko seljaško stranko (HSS) dr. Vlada Mačka, ki je že delovala v emigraciji, in zahtevala, da le-ta prevzame tudi vodstvo hrvaškega političnega gibanja v emigraciji, saj je na volitvah leta 1938 dobila večino glasov na Hrvaškem. Glavni cilji organizacije Ujedinjeni Hrvati Amerike so bili: (1) propaganda zoper komunizem v Jugoslaviji; (2) ustanovitev svobodne demokratične hrvaške države in (3) zbiranje humanitarne pomoči za hrvaške begunce.

Druga skupina ameriških Hrvatov, zlasti tisti iz delavskih vrst, ki so ostali zvesti svoji politični usmeritvi, je podprla kandidato člana Progresivne stranke, Henryja A. Wallacea za predsednika ZDA. Pri tem avtorji knjige niso pozabili omeniti, da je bil eden od treh sestavljavcev njegovega predvolilnega programa znameniti ameriški pisatelj slovenskega porekla Louis Adamič. Aprila 1947 pa so ameriški hrvaški levičarji sklicali drugi kongres ameriških Hrvatov. Le-ta je nadaljeval delo čikaškega kongresa iz leta 1943, na katerem so udeleženci podprli partizansko gibanje v domovini in hkrati obsodili Paveliča kot Hitlerjevega pomagača. V petdesetih letih 20. st. so – zaradi odklonilnega stališča ameriške vlade do delovanja levičarjev, ki naj ne bi bilo v skladu z ameriški nacionalnimi interesi – levo usmerjeni ameriški Hrvati praktično prenehali s svojim delovanjem. Nekateri so se celo znašli na listi Komiteja neameriških aktivnosti (Committee on Un-American Activities), vendar pa jih je bila kasneje večina odstranjena s te liste, saj so uspeli dokazati, da je njihova aktivnost v skladu z ameriški nacionalnimi interesi.

V posebnem podpoglavju avtorji predstavijo tudi nekatere pomembnejše hrvaške politične organizacije, ki so po drugi svetovni vojni delovale v Clevelandu. Kot prvi je v knjigi predstavljen odsek »dr. Ante Starčević«, ki je deloval v okviru organizacije Združeni ameriški Hrvati (Dr Ante Starčević Branch of the United American Croatians). Namen organizacije, ki je bila ustanovljena 16. oktobra 1950, je bila pomoč beguncem in invalidom iz Hrvaške ter »borba za svobodo hrvaškega naroda in njegovo lastno državo«. V tem kontekstu je odsek maja 1960. ob 15-letnici »pliberške tragedije« (poboja Hrvatov, ki so jih leta 1945 zajeli in vrnili v domovino), naslovljen na ameriškega predsednika, State Department, podpredsednika, senatorje in kongresnike poseben memorandum, s katerim je obsodil tako poboje, ki so jih zagrešile jugoslovanske oblasti po drugi svetovni vojni, kakor tudi razmere v tedanji Jugoslaviji. Ob tej obletnici je odsek organiziral tudi žalno slovesnost in pričel z zbiranjem materialov za knjigo, ki naj bi svetovno javnost seznanilo z resnico o tej tragediji. Odsek »Dr. Ante Starčević« je januarja 1962 podprl tudi pobudo kongresnika Edwarda Derwinskega za ustanovitev posebnega podkomiteja v ameriškem kongresu, ki bi se ukvarjal s problematiko zatiranih narodov vzhodne Evrope (Subcommittee for captive nations of Eastern Europe). Tako je odsek v posebnem pismu zaprosil številne ameriške Hrvate iz Clevelanda, naj v podporo akciji kongresnika Derwinskega pišejo »svojim« kongresnikom in senatorjem, in jih seznanijo s položajem v domovini. Vodstvo odseka »Dr. Ante Starčević« je med drugim tudi zapisalo: »...Menimo, da je takšna akcija najboljši in realen odgovor na sovjetsko propagando glede kolonializma. Korist od ustanovitve takšnega podkomiteja bi bila, da bi se začel trend podpore zatiranim narodom, kar bi bil odločilen faktor v boju svobodnega sveta proti komunizmu. Moramo poudariti dejstvo, da je Titova Jugoslavija prav tako komunistična država, kot je to sovjetska Rusija. Prosimo vas, da omenite v svoji resoluciji Hrvate, Makedonce, Črnogorce, Srbe in Slovence kot zatirane narode, ker je Jugoslavija večnacionalna država. Z vso silo vas prosimo, da podprete resolucijo za ustanovitev takšnega podkomiteja

na otvoritveni seji Kongresa ...« Potem, ko je bil predlog kongresnika Derwinskega sprejet, so od leta 1963 v ZDA obeleževali teden zatiranih narodov (The Captive Nations Week).

V Clevelandu sta delovala tudi odsek Hrvatske seljačke stranke z imenom »Matija Gubec« (Croatian Peasant Party »Matija Gubec« Branch), ki je štel okrog 20 članov, in odsek organizacije Hrvatski domobran (Croatian Guardians of Liberty). Organizacijo Hrvatski domobran je leta 1933 v Buenos Airesu ustanovil sodelavec Ante Pavelića, Branko Jelić, ki je 1. julija 1934 ustanovil tudi clevelandski odsek omenjene organizacije. Jelić je istega leta sodeloval tudi na proslavi Hrvaškega dneva v Clevelandu, kjer je bil eden glavnih govornikov na zborovanju, ki se ga je udeležilo več kot 6.000 ljudi. Čeprav organizacija Hrvatski domobran formalno nikoli ni prenehala z delom, pa so njene aktivnosti v glavnem prenehale že med drugo svetovno vojno. Leta 1956 se je clevelandski odsek, ki se je leta 1958 začel imenovati po »Dr. Anti Paveliću« (Croatian Guardians of Liberty, Inc., Branch Dr. Ante Pavelić) priključil Hrvatski državni stranki (Croatian State Party). Stranka, ki jo je po drugi svetovni vojni ustanovil dr. Ante Pavelić, se je leta 1956 preoblikovala v Hrvatski oslobodilački pokret (Croatian Liberation Movement) in delovala na podlagi principov prvega ustaškega gibanja. Leta 1959 je bila v New Yorku registrirana kot »Croatian Guardians of Liberty, Inc.«. Vodstvo organizacije je v statutu zapisalo, daje njen cilj »... (a) ustanovitev združenja Američanov v Združenih državah za neodvisno državo Hrvaško; (b) promocija združenja hrvaških Američanov v ZDA; (c) povezovanje z drugimi sorodnimi organizacijami v ZDA; (d) boj zoper ruski imperializem in komunizem kot tudi zoper druge oblike diktatorstva, kakršen je Titov komunizem ...« Člani »Croatian Guardians of Liberty, Inc.« so v tem okviru organizirali tudi številne protestne akcije. Tako so vsako leto obeleževali dan hrvaške neodvisnosti (10. aprila; dan ustanovitve Neodvisne države Hrvaške) ter 29. novembra ob državnem prazniku takratne jugoslovanske države redno javno demonstriali zoper Jugoslavijo in njen režim.

Po tem, ko je leta 1955 prišlo do spora med Vekoslavom Maksem Luburićem in Antejem Pavelićem, je Luburić v Španiji ustanovil organizacijo Hrvatski narodni odpor (The Croatian National Resistance). Organizacijo je Luburić vodil do leta 1969, ko gaje jugoslovanska tajna policija (UDBA) ubila v Španiji. Po Luburićevi smrti so bile aktivnosti organizacije prenešene v Kanado, kjer je v Torontu deloval njen najmočnejši odsek »Erih Lisak«, posamezni odseki pa so delovali tudi v Zahodni Nemčiji, na Švedskem ter v Franciji in ZDA. Potem, ko je organizacija dobila dovoljenje za svoje delovanje v ZDA in se je preimenovala v Ameriški prijatelji Hrvaškega narodnega odpora (American Friends of the Croatian National Resistance), so se njeni člani leta 1964 in leta 1967 sestali v Clevelandu. Od leta 1967 naprej se je organizacija ukvarjala predvsem z vprašanjem, kako pridobiti mlajše člane, saj so bili člani organizacije predvsem ustaški vojaki iz časov druge svetovne vojne na Hrvaškem, hkrati pa so se ukvarjali tudi s podporo tako imenovani hrvaški pomladi.

Potem, ko so jugoslovanske oblasti decembra 1971 zlomile tako imenovano »hrvaško pomlad«, je v sedemdesetih letih prišlo v ZDA tudi do radikalnejših izbruhov hrvaškega nacionalizma. Tako so leta 1976 nekateri člani organizacije Ameriški prijatelji Hrvaškega narodnega odpora (Zvonko Bušić, njegova žena Julienne, Frane Pešut, Slobodan Vlašić in Pero Matanić) organizirali ugrabitev letala družbe TWA v New Yorku in pilote prisilili, da so poleteli proti Parizu. Ugrabitelji so zahtevali, da največji ameriški časopisi objavijo poziv ameriškemu ljudstvu in poseben pamflet National Self-Determination: A Basic Human Right, Universal and Fundamental declaration (Nacionalna samoodločba: temeljna človekova pravica, univerzalna in temeljna deklaracija), v kateri so opisali hrvaški boj za svobodo. Na ta način so prisilili svetovni tisk, da je začel pisati o hrvaških problemih,

Poleg omenjenih sta v Clevelandu delovali še dve politični organizaciji hrvaških izseljencev: Hrvatski narodni odbor in Američko hrvatsko društvo »Rodoljub«. Hrvatski narodni odbor (Croatian National Committee) je bil ustanovljen leta 1952, ko je prišlo do razkola med dr. Brankom Jelićem dr. Antom Pavelićem. Glavni cilj odbora, katerega glavni centri delovanja so bili sicer v Evropi (Berlin in München), je bila ustanovitev neodvisne države Hrvaške na principih zahodnoevropske demokracije. Člani Hrvatskega narodnega odbora so izdajali časopis Hrvatska država (Croatian State), v Clevelandu pa bilten Za Boga i Hrvatsku (For God and Croatia). Leta 1956 je več hrvaških političnih organizacij inkorporiralo v zvezni državi Ohio novo organizacijo – Američko-hrvatsko društvo »Rodoljub« (American Croatian Association »The Patriot«).

Junija (28. in 29. 1969) se je v Clevelandu sestal tudi prvi hrvaški kongres za Severno Ameriko

(Croatian Congress for North America). Udeleženci kongresa so v posebni resoluciji obsodili politični teror in ekonomsko izkoriščanje Hrvaške, ki sta prisilila okrog 400.000 Hrvatov v izselitev, in obsodil umore hrvaških političnih emigrantov, ki jih je zagrešila jugoslovanska tajna policija. Zagovarjali so tudi pravico do samoodločbe za Hrvate, da živijo v suvereni demokratični republiki pod vodstvom demokratično izvoljenega sabora.

Na kongresu so ustanovili tudi Severnoameriški svet za hrvaško neodvisnost (North American Council for the Independence of Croatia), kateremu so se pridružile mnoge hrvaške politične organizacije in skupine. Po kongresu so člani sveta, katerega sedež je bil v New Yorku, pričeli s propagandno dejavnostjo. Tako so ob koncu šestdesetih in v začetku sedemdesetih let 20. st. poslali nemškemu konzulatu v Clevelandu več resolucij, v katerih so protestirali zaradi umorov hrvaških političnih emigrantov na nemškem ozemlju. Marca 1970 so poslali tudi protest papežu Pavlu VI., v katerem so nasprotovali vzpostavitvi diplomatskih odnosov med Jugoslavijo in Svetim sedežem in zoper načrtovani obisk jugoslovanskega predsednika Josipa Broza Tita v Vatikanu. Protestirali so tudi zoper obisk predsednika Nixona v Jugoslaviji, v sedemdesetih letih 20. st. pa z vsemi silami podpirali tako imenovano »hrvaško pomlad«. Kmalu po drugem kongresu Severnoameriškega sveta za hrvaško neodvisnost (New York, 4.–6. junij 1971) se je leta preimenoval v Severnoameriški svet za hrvaško državo (North American Council for the Croatian State), hkrati pa je bil ustanovljen tudi poseben podkomite za mesto Cleveland, ki ga je vodil Petar Oroz.

Po koncu »hrvaške pomladi« (decembra 1971) so po dolгих pripravah Sveti za hrvaško državo (severnoameriški, južnoameriški, evropski in avstralski) 1. decembra 1973 sklenili ustanoviti centralni hrvaški svet. Program so izpeljali na svetovnem hrvaškem kongresu v Torontu (1.–3. februarja 1974), kjer so ustanovili Hrvatsko narodno vječe (HNV – Croatian National Congress), katerega glavna naloga je bila podpora Hrvatom za ustanovitev svobodne in neodvisne države Hrvaške. Tako se je 5. februarja 1972 sestalo v Clevelandu 100 predstavnikov 20 hrvaških organizacij, ki so sprejeli resolucijo z zahtevo po osvoboditvi hrvaških političnih oporečnikov. Resolucije so poslali tedanjemu ameriškemu predsedniku Richardu Nixonu, kanadskemu predsedniku vlade Pierru Trudeauju in najvišjim državnikom drugih držav članic OZN.

Ob tem je potrebno še omeniti, da je sredi sedemdesetih let prišlo v Clevelandu do razkola v krajevnem komiteju HNV. Ustanovljena sta bila dva sveta, pri čemer so člani Ameriškega hrvaškega akademskega kluba (The American Croatian Academic Club) zagovarjali uporabo miroljubnih metod v boju za doseg hrvaške neodvisnosti, medtem ko so člani organizacije imenovane Hrvatski narodni odpor (Croatian National Resistance) zagovarjali uporabo bolj radikalnih in celo oboroženih akcij zoper jugoslovansko državo.

V nadaljevanju poglavja avtorji predstavijo še »patriotične proslave« clevelandskih Hrvatov. Na prvem mestu je omenjen hrvaški katoliški dan (Croatian Catholic Day), ki so ga clevelandski Hrvati prvič praznovali leta 1944. Po letu 1953, ko so peti hrvaški katoliški dan posvetili imenovanju zagrebškega nadškofa Alojzija Stepinca za kardinala, so nato ta dan praznovali (skoraj) vsako leto.

Podobno kot clevelandski Slovenci so tudi tamkajšnji Hrvati od leta 1950 dalje v mesecu maju obeleževali poboje domobrancev in ustašev s strani jugoslovanskega režima oziroma »pliberško tragedijo«. Junija 1973 so organizirali tudi znanstveni simpozij o hrvaški pliberški tragediji, kar so zabeležili tudi clevelandski časopisi, kot na primer Plain Dealer, ki izhaja v nakladi preko pol milijona izvodov.

Hrvaški politični emigranti so praznovali tudi dan hrvaške neodvisnosti (10. april – dan ustanovitve Paveličeve Nezavisne države Hrvatske). Vse do leta 1960 so bile te proslave bolj zasebnega značaja in o njih v lokalnem časopisu v glavnem niso poročali. Od leta 1960 naprej pa, ko so se teh praznov pričeli udeleževati tudi nekateri politični predstavniki (npr. župan Clevelanda ter kongresniki), pa so o teh praznovah pričeli poročati tudi lokalni mediji, kot na primer časopis Plain Dealer. Leta 1968 se je proslave ob dnevu hrvaške neodvisnosti udeležil tudi senator Frank Lausche, ki je bil slovenskega porekla in tega leta je clevelandski župan Carl B. Stokes razglasil 10. april za dan hrvaške neodvisnosti v mestu Clevelandu. Podobno je bilo tudi leta 1969, ko je Stokes v svoji izjavi dal polno podporo boju Hrvatov za ustanovitev njihove neodvisne hrvaške države. Zahteve hrvaške skupnosti na prireditvi ob dnevu hrvaške neodvisnosti, ki je tega leta potekala v Slovenskem narodnem domu v Clevelandu, je podprla tudi slovenska skupnost (politična desnica), glede na poročilo slovenskega etničnega časopisa Ameriške domovine, pa je tudi guverner zvezne države Ohio James Rhodes pozval k boju za ponovno vzpostavitev neodvisne, svobodne in demokratične države Hrvaške.

Seveda pa so povsem drugače dogajanja ob dnevih hrvaške neodvisnosti komentirali predstavniki jugoslovanske države. Tako je generalni konzul tedanje SFRJ, 29. aprila 1969 poslal clevelandskemu županu uradni protest zoper razglas mesta Cleveland, v kateri so za praznik razglasili dan hrvaške neodvisnosti, in zoper dovoljenje za izobešanje zastave neobstoječe hrvaške države na Cleveland Public Square. Konzul je takšna dejanja smatral za žalitev jugoslovanskih narodov in jugoslovanske vlade, ki je bila med drugo svetovno vojno ameriška zaveznica. Generalni konzul je župana Stokesa tudi spomnil, da sta leta 1968 jugoslovanski ambasador Crnobrnja in konzul Stipanić razložila županu pomen 10. aprila 1941, oziroma dneva ko je po nacistični okupaciji Jugoslavije prišlo do ustanovitve kvizlinške Nezavisne države Hrvaške, ki je 15. decembra 1941 napovedala vojno ZDA in Veliki Britaniji.

Protesti jugoslovanskih oblasti sprva niso kaj prida zalegli, saj je župan Stokes leta 1970 dan hrvaške neodvisnosti ponovno razglasil tudi za mestni praznik. Šele leta 1971 je jugoslovanskim predstavnikom uspeli preprečiti uradne proslave dneva hrvaške državnosti. Vendar pa je do tega prišlo šele po posredovanju ameriškega State Departmenta, ki je marca 1971 prosil župana Stokesa, naj uradno ne dovoli obeležitve dneva hrvaške neodvisnosti. Čeprav so leta 1971 potekale slovesnosti brez predstavnikov mesta Cleveland, pa je clevelandski mestni svet na poziv mestnega svetnika Edwarda F. Katalinasa sprejel resolucijo za obeleževanje 30 obletnice, ki je bila sprejeta 30. marca 1971. Kljub vsemu so praznovanje dneva hrvaške neodvisnosti nadaljevali tudi v naslednjih letih.

Nekateri člani hrvaške skupnosti iz Clevelanda so se zbirali tudi ob drugih obletnicah. Tako so vsako leto 29. novembra, ko so v Jugoslaviji praznovali Dan republike (na obletnico II. zasedanja Avnoja), organizirali protestne shode zoper jugoslovansko državo. Pri tem je zlasti zanimiva reakcija tedanjega jugoslovanskega generalnega konzula v Clevelandu, ki je 30. novembra 1988 izjavil, da so zahteve za svobodno Hrvaško podobne zahtevam, da bi postal Teksas ali katerakoli druga ameriška zvezna država neodvisna. Zanimiva je tudi izjava jugoslovanskega generalnega konzula v Clevelandu iz leta 1987, ko je pred jugoslovanskim konzulatom protestirala manjša skupina Hrvatov. Po poročilu časopisa Plain Dealer je takrat ugotovil, da brez vojne ne vidi možnost za spremembe v suverenih državah Evrope v nadaljnjih sto letih. Demonstracije so se nadaljevale tudi v letih 1989 in 1990. Leta 1990 so te demonstracije predstavljale začetek aktivnejšega delovanja clevelandskih Hrvatov za hrvaško neodvisnost.

Zadnje relativno kratko poglavje so avtorji posvetili boju Hrvatov v Clevelandu za ustanovitev neodvisne hrvaške države. Večino aktivnosti je vodilo društvo »Kardinal Stepinac« (American Croatian Lodge »Cardinal Stepinac«) iz East Laka v Ohio. Voditelji društva so že leta 1989 poskušali sklicati hrvaški mednarodni kongres, katerega naj bi se udeležili posamezniki in organizacije iz domovine in tujine, vendar pa pri tem niso bili uspešni.

V okvir aktivnosti članov hrvaške narodne skupnosti iz Clevelanda so sodili tudi obiski visokih političnih predstavnikov iz domovine. Tako je julija 1988 Cleveland obiskal dr. Franjo Tuđman in hrvaškim izseljencem spregovoril v Hrvaškem narodnem domu na Waterloo Road v Collinwoodu. Po tem obisku so novembra 1989 tudi v Clevelandu ustanovili podružnico Hrvatske demokratske zajednice (HDZ – Croatian Democratic Union), katere predsednik je postal Ivan Nogalo. Dr. Tuđman je Cleveland obiskal tudi novembra 1989, po tem, ko je na konvenciji American Association for the Advancement of Slavic Studies v Chicagu predaval o aktualnih hrvaških zadevah.

29. novembra 1989 je HDZ v Zagrebu izdala razglas, v katerem so opisali dogodke v Jugoslaviji in svarili pred velikosrbskimi teritorialnimi pretenzijami nad Hrvaško. Zahtevali so tudi ustanovitev demokratične vlade na Hrvaškem, ki naj bi zagotovila človekove pravice in svoboščine vsem državljanom. 30. maja 1990 je predsedstvo HDZ izdalo še razglas, s katerim so povabili vse Hrvate, naj se pridružijo praznovanju dneva, ko se je sestel novoizvoljeni demokratični hrvaški sabor. Clevelandski Hrvati so praznovali v East Laku v dvorani društva »Kardinal Stepinac«. Slovesnosti se je udeležilo večje število pomembnih politikov zvezne države Ohio, med njimi tudi dva Slovence in sicer August Pust (predstavniki clevelandskega župana) in Stane Kuhar (predstavniki Slovensko-ameriškega sveta).

Januarja 1990 se je v dvorani društva »Kardinal Stepinac« vršila tudi prva konvencija HDZ za Ameriko in Kanado. Udeležilo se ga je okrog 80 delegatov podružnic HDZ in predstavnikov drugih hrvaških organizacij, katerim je spregovoril tudi dr. Franjo Tuđman. Njegov govor je vzbudil precejšnjo pozornost; še zlasti njegova zahteva po neodvisni in demokratični Hrvaški, ki jo je zapisal clevelandski časopis Plain Dealer. Ta časopis je kasneje poročal tudi o hrvaškem referendumu za neodvisnost in o deklaraciji za hrvaško neodvisnost (25. junija 1991). Hrvaško (in tudi slovensko) neodvisnost je podprlo tudi mesto Cleveland.

Škoda je, da avtorji v nadaljevanju niso podrobneje opisali še delovanja clevelandskih Hrvatov za hrvaško neodvisnost v letih 1990 do 1995, saj sem prepričan, da je o tem dovolj gradiva v zasebnih rokah v Clevelandu.

Knjiga o Hrvatih v Clevelandu predstavlja zanimiv in dokaj popoln pregled zgodovine hrvaškega izseljenstva v tem severnoameriškem mestu in pomeni kot 663k razjasnitvi mnogih vprašanj sodelovanja slovenskih in hrvaških priseljencev v novi domovini.

Matjaž Klemenčič

KRONIKA

časopis za slovensko krajevno zgodovino

Sekcija za krajevno zgodovino Zveze zgodovinskih društev Slovenije že vse od leta 1953 izdaja svoje glasilo "**Kronika**". Revija je ilustrirana in poleg poljudno-znanstvenih prispevkov iz slovenske zgodovine pogosto objavlja tudi razprave in članke, ki po svoji problematiki presegajo ozke lokalne okvire. "Kronika" ima namen popularizirati zgodovino in zato poroča o delu zgodovinskih ustanov in objavlja ocene novih knjig, pomembnih za slovensko zgodovinopisje.

"Kroniko" lahko naročite na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, 1000 Ljubljana, Aškerčeva 2/I. Po izredno ugodnih cenah je na razpolago tudi večina starejših letnikov revije.

V seriji "**Knjižnica Kronike**" so izšle naslednje publikacije:

Milko Kos, SREDNJEVEŠKA LJUBLJANA, topografski opis mesta in okolice (1955), 96 strani
Igor Vrišer, RAZVOJ PREBIVALSTVA NA OBMOČJU LJUBLJANE (1956), 72 strani
Vlado Valenčič, SLADKORNA INDUSTRIJA V LJUBLJANI (1957), 68 strani
Sergij Vilfan – Josip Černivec, ZGODOVINA LJUBLJANSKE MESTNE HIŠE (1958), 128 strani
Peter Vodopivec, LUKA KNAPFELJ IN ŠTIPENDISTI NJEGOVE USTANOVE (1971), 104 strani